

Vijftig jaar geleden overleed Kamiel Van Caeneghem : De grondlegger van een flamingantische volksbeweging

Lode WILS

In zijn vergelijkende studie van de nationale bewegingen bij kleine Europese volkeren, onderzocht Miroslav Hroch de voorwaarden om van de agitatie door kleine groepen patriotten (wat hij faze B noemde) over te gaan naar een massale volksbeweging (faze C). Hij besloot: „Waar de nationale beweging in faze B niet in staat was om de belangen van de specifieke klassen en groepen die de kleine natie uitmaakten, in de nationale agitatie te betrekken en in nationale termen te formuleren, daar was ze onbekwaam om succes te halen. Een agitatie die werd gevoerd louter onder de vlag van taal, nationale letterkunde... geschiedenis, folklore enzovoort, kon alléén de volkslagen niet onder de patriottische vlag scharen: de weg van faze B naar faze C was afgesloten”¹.

De Vlaamse Beweging, die ten laatste met het petitionnement van 1840 in de faze B trad, is pas na de Eerste Wereldoorlog een echte volksbeweging geworden, samen met de toenmalige doorbraak van de democratie. Maar ze had al tevoren een beslissende stap in die richting gezet, ten tijde van de eerste democratische doorbraak rond 1890. Wij kennen de namen van enkele voorvechters van de versmelting van de Vlaamse en de sociale beweging in die tijd, zoals Joris Helleputte, Emiel Vliebergh en de Daensistische voormannen. Misschien wel de belangrijkste was een dorpsonderwijzer uit Eine bij Oudenaarde, die slechts een tiental jaren actief is geweest in de beweging en trouwens beroepshalve niet op de voorgrond kon treden. Maar hij heeft vérreikende impulsen gegeven.

Kamiel Van Caeneghem werd op 30 december 1860 geboren in Huise bij Oudenaarde, in een landbouwersgezin. Van 1877 tot 1879 studeerde hij aan de vlaamsgezinde bisschoppelijke normaalschool van Sint-Niklaas, waar Amaat Joos leraar was en directeur zou worden, en waar onder andere ook Hendrik Heyman, Leo Vindevogel en Flor Grammens zouden worden gevormd. Bij het uitbreken van de schoolstrijd onder de laïciseringswet van 1879 trad Van Caeneghem als ongediplomeerd onderwijzer in dienst van de vrije school van Eine; op 29 december werd hij in het bevolkingsregister ingeschreven. Onder de nieuwe wet, uitgevaardigd door de katholieke meerderheid in 1884, werd hij

1. M. HROCH, *Social Preconditions of National Revival in Europe. A Comparative Analysis of the Social Composition of Patriotic Groups among the Smaller European Nations*, Cambridge, 1985, blz. 185-186.

op 15 november door de gemeenteraad van Eine benoemd tot hulponderwijzer in de gemeenteschool, waarmee de vrije school werd versmolten. Het jaar daarop haalde hij voor de centrale jury zijn diploma.

Op 20 november 1885 trouwde Van Caeneghem met de dertigjarige Zoë De Cuyper uit Eine. Vier onderwijzers traden op als getuigen op het gemeentehuis: een broer van de bruid plus twee collega's uit Eine en één uit Oudenaarde. Was Van Caeneghem toen al zijn werking onder hen aan het voorbereiden? Van 1887 tot 1899 werden er in het gezin acht kinderen geboren, vier meisjes en vier jongens. Met de magere wedde van een dorpsonderwijzer, oplopend van 1200 tot 1600 frank per jaar plus beschikking over een woning, kon het grote gezin zich de inwonende dienstbode niet veroorloven die toen gebruikelijk was bij de kleine burgerij.²

In 1887 werd een katholieke onderwijzersgilde van het Oudenaardse gesticht, waarvan Van Caeneghem (in 1893 en mogelijk vanaf het begin) de voorzitter was. Hij was de spil van een door Amaat Joos geïnspireerd onderwijzersblad voor folklore dat vanaf juli 1888 verscheen: *Volk en Taal. Maandschrift over gebruiken, geschiedenis, taalkunde, enz. enz. enz.* uitgegeven door de Zantersgilde van Zuid-Vlaanderen. Van Caeneghem en zijn medestanders lieten het niet bij flamingantische artikels in hun maandblad. Ze stichtten in oktober 1889 ook een *Katholieke Vlaamse Bond van Oudenaarde*, een strijdorganisatie die op de politici en de besturen drukte om taalwetten en administratieve vernederlandsing af te dwingen via meetings en het stellen van flamingantische kandidaten bij verkiezingen. Van Caeneghem heette „de vader” van die Bond, waarvan hij secretaris was.

Van meet af aan reikte de ambitie van de Oudenaardse Bond verder dan het lokale vlak. Op 20 februari 1890 nodigde hij de belangrijkste katholieke Vlaamse strijdorganisaties uit om een federatie te vormen. Dat zou leiden tot de stichting van de *Vlaamse Katholieke Landsbond* in april 1891, met Van Caeneghem als de secretaris en drijvende kracht. Intussen was in november 1890 de grondwetsherziening voor de uitbreiding van het stemrecht ingezet, en die gaf een sterke stimulans. *Volk en Taal* had herhaaldelijk geschreven dat de adel en de rijken voor de Vlaamse zaak „reddeloos verloren” waren, maar nu zou een uitgebreid kiezerskorps de mogelijkheid tot een doorbraak geven! De flaminganten vormden binnen de Katholieke Partij de groep die het meest stuwde naar een *algemeen* stemrecht.

In april 1894 telde de Landsbond een honderdtal aangesloten maatschappijen, waaronder veertig uit West-Vlaanderen. Hij legde een grote activiteit aan de dag, met een jaarlijks congres en met moties en tussenkomsten bij burgerlijke en kerkelijke overheden en bij allerlei organisaties uit de katholieke zuil. Es-

2. De biografische gegevens zijn afkomstig uit een heuristische oefening tweede kandidatuur aan de K.U. Leuven, Afdeling Kortrijk, door Annita Menschaert.

sentieel in zijn werking was, dat hij de Vlaamse Beweging zag als een onderdeel van de christen-democratie, maar dan wel een leidend en stuwend onderdeel. Haar taak was niet alleen de taalstrijd, maar ook het stimuleren van christelijke arbeiders-, boeren-en burgersbewegingen. Van Caeneghem heeft zich ingespannen om tot een vaste samenwerking, ook op nationaal vlak, te komen met de Boerenbond en de Belgische Volksbond (de voorloper van het ACW).

„De Vlaamse beweging is die ordelijke strijd van laag tot hoog, en van hoog tot laag, strekkende tot de stoffelijke verbetering van het lot des werkmans, van de benepen toestand des burgers, van de toekomst des landbouwers in Vlaanderen. Vlaamse beweging, dit zijn de pogingen aangewend tot de zedelijke heropbeuring van al de klassen der samenleving. Vlaamse beweging, dat is die kamp, die lastige kamp voor de herleving onzer beminde moedertaal, voor de herwinning onzer miskende taalrechten, voor de heropwekking van ons eigen Vlaams leven, tot de herwinning onzer eigen Vlaamse zeden en gebruiken... onloochenbaar dat dit alles maar een en hetzelfde geheel uitmaakt”, aldus Van Caeneghem in een toespraak te Brugge begin 1894.

Terwijl hij op nationaal vlak actief was als secretaris van de Landsbond, nam Van Caeneghem in eigen streek deel aan het bestuur van de *Zuidvlaamse Sprekersbond*. Onder de leiding van Leonce Du Catillon schudde die het platteland van het Kortrijkse tot het Oudenaardse wakker met Vlaams-democratische en antisocialistische meetings, en werkte samen met de latere Daensisten van het Ninoofse. Heel de werking van Van Caeneghem en zijn medestanders was uitgesproken godsdienstig en in het kader van de komende uitbreiding van het kiesrecht gericht tegen het socialisme, nog meer dan tegen het liberalisme dat op het Vlaamse platteland geen grote bedreiging vormde.

Ook in dezelfde jaren stampte Van Caeneghem een nationaal *Christelijke Onderwijzersverbond* uit de grond, het COV dat nu nog bestaat. Hij stimuleerde de stichting van regionale verenigingen en provinciale verbonden, werd zelf voorzitter van het Oostvlaamse verbond, gaf vanaf Allerheiligen 1893 een halfmaandelijks strijdblad uit *Christene School, Tolk der christene onderwijzers van Vlaams-België* en bewerkte de jaarlijkse samenroeping van nationale onderwijzerscongressen in de schoot van de Belgische Volksbond. Een eerste succes haalden de onderwijzers wanneer hun, bij de invoering van het meervoudig algemeen stemrecht, drie stemmen werden toegekend. Dat maakte het hun gemakkelijker om in een wet van 1895 op het lager onderwijs verscheidene ernstige verbeteringen van hun financiële toestand te doen inschrijven. Ze moesten die in de eerste plaats aan Van Caeneghem danken, die hen tegelijk had gemobiliseerd voor de Vlaams-democratische actie.³

3. Zie voor de Vlaamse Katholieke Landsbond: L. WILS, *De oorsprong van de kristen-democratie. Het aandeel van de Vlaams-democratische stromingen*, Antwerpen, 1963, blz. 44-55. Voor Van Caeneghems overige werking: L. WILS, *Het Daensisme. De opstand van het Zuidvlaamse platteland*, Leuven, 1969, blz. 51-95.

Van Caeneghem was een centrale figuur in hetgeen ik beschreven heb als 'De historische verstrengeling tussen de christelijke arbeidersbeweging en de Vlaamse Beweging.'⁴ Hij heeft de samenwerking tussen zijn Vlaamse Landsbond, de Boerenbond en de Belgische Volksbond niet zo hecht kunnen maken als hij had gehoopt, omdat de twee laatstgenoemde organisaties ook Wallonië wilden bestrijken en daarom de samenwerking meestal overlieten aan hun plaatselijke aangesloten verenigingen uit het Vlaamse land. Wel hebben ze alle drie samen, en met het Davidsfonds als vierde partner, jarenlang geijverd voor een indrukwekkende viering van het eeuwfeest van de Boerenkrijg in 1898. Van Caeneghem was weer secretaris en heeft de herdenkingsplechtigheden in tweeneveertig gemeenten, met onthulling van gedenkplaten, gedachteniskruisen en standbeelden, provinciale vieringen en de nationale hulde in Hasselt, beschreven in zijn boek *Onze boeren verheerlijkt. Gedenkboek der eeuwfeesten van den Boerenkrijg* (uitgave Davidsfonds nr.136).⁵

Waarom is Van Caeneghem slechts een tiental jaren op de voorposten gebleven? Hij had het vertrouwen gewonnen van de Leuvense hoogleraar en volksvertegenwoordiger voor Maaseik Helleputte, maar slaagde er niet in om die te bewegen om zich voorgoed te engageren aan het hoofd van de *Katholieke Vlaamse Landsbond*. In 1895 moest Helleputte bovendien ontslag nemen als voorzitter van de Belgische Volksbond. Tegelijk werd Van Caeneghems Landsbond in het hart getroffen door de scheuring in de katholieke rangen, die het gevolg was van de uitstoting van de Daensisten uit de katholieke zuil. Die uitstoting was voltooid in 1897 met hun uitsluiting uit de Belgische Volksbond. De Landsbond stierf een stille dood, en zou pas jaren later worden heropgericht door de Katholieke Vlaamse Oud-Hoogstudentenbonden. Maar hij had de volledige doorbraak van de flamingantische katholieke volksbeweging na de Eerste Wereldoorlog mogelijk gemaakt.

Bij koninklijk besluit van 28 februari 1900 werd Van Caeneghem benoemd tot „kantonaal opziener van derde klas van het lager onderwijs”. In april verhuisde hij naar Lokeren. Als rijksambtenaar had hij niet meer de vrijheid van politieke actie, die het gemeentebestuur van Eine aan haar onderwijzer gelaten had.

De oudste dochter van Van Caeneghem, de onderwijzeres en regentes Gabriëlle, gaf de stoot tot de organisatie van de *Katholieke Vlaamse Meisjesbeweging*. In 1912 stichtte ze in Lokeren een plaatselijke bond. Ze riep het volgende jaar de eerste meisjcslanddag samen, waarop een nationaal verbond gesticht werd waarvan zij voorzitster werd. Op 2 februari 1914, op haar zevcn-

4. In: *Voor Kerk en Werk, Kadoc Jaarboek 1985*, Leuven, 1986, blz.15-40; bijgewerkt heruitgegeven in: L. WILS, *Vlaanderen, België, Groot-Nederland. Mythe en Geschiedenis*, Davidsfonds, Leuven, 1994, blz. 241-257.

5. Zie L. WILS, *Honderd jaar Vlaamse beweging*, Davidsfonds, Leuven, 1994, blz. 241-257.

entwintigste verjaardag, trad ze in bij de Zusters van Onze Lieve Vrouw. Ze zou niet alleen als lerares maar ook als publiciste heel actief blijven.⁶

Nog een andere dochter van Kamiel Van Caeneghem trad in het klooster, en drie van zijn vier zonen werden priester. In 1917 werd hijzelf door het activistisch bestuur tot hoofdinspecteur te Gent bevorderd. Allicht verklaart dat zijn vroegtijdige pensionering na de Eerste Wereldoorlog. Zijn zoon Michaël, die handelswetenschappen had gestudeerd in Gent, werd toen de stichtende organisator-secretaris van de Vlaamse Economische Congressen en van het *Vlaams Economisch Verbond*, en later hoogleraar.⁷

Kamiel Van Caeneghem overleed als driëntachtigjarige weduwnaar, op 11 september 1944, vlak na de bevrijding in de Tweede Wereldoorlog. Hij woonde toen in Aalter, maar verbleef in Buggenhout waar zijn oudste zoon pastoor was.⁸

6. ZR. M. HERESWITHA, *Gabrielle Marie van het Heilig Hart*, in: *Nationaal Biografisch Woordenboek*, deel 3, Brussel, 1968, blz. 333-335.

7. Zie T. LUYKX, *Bijdrage tot de geschiedenis van de economische bewustwording in Vlaanderen. Veertig jaar Vlaams Economisch Verbond 1926-1966*, Antwerpen, 1967.

8. Lode Wils, De Grunnelaan 14, 3001 Heverlee.